

СТІЙКИЙ РОЗВИТОК ГІРНИЧОДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Розвиток підприємств гірничодобувної промисловості має важливе значення для розвитку національного господарства, оскільки продукція саме цих підприємств залишається важливою у структурі експорту країни, а, отже, забезпечує значну частку валютних надходжень. Актуальність дослідження питань стійкого розвитку гірничодобувних підприємств зумовлена також тим, що ринок в окремій країні вже досить давно розвивається за законами світового ринку. Загальна світова тенденція полягає у поступовому зменшенні потреби у продукції гірничодобувної галузі. Падіння попиту на продукцію, зниження цін призводить до зменшення присутності підприємств на ринку, а отже їх нестабільність функціонування. Оскільки попит на продукцію цієї галузі в даний час – високий, в тому числі на світовому ринку, відповідно завдання, що постає перед гірничих підприємств, полягає у забезпеченні максимально стійкого розвитку в даних кон'юнктурних умовах. Відповідно завдання забезпечення стійкого розвитку гірничодобувних підприємств є стратегічним не лише для них самих, а й для галузі, для економіки України в цілому.

Мета дослідження полягає у визначенні важливості поступового переходу підприємств гірничодобувної галузі до стійкого розвитку у сучасних економічних умовах і розробка пропозицій щодо такого переходу. Необхідність поступового переходу зумовлена потребою збалансування масштабів господарської діяльності гірничодобувного підприємства зі станом довкілля, нанесення шкоди якому потрібно мінімізувати.

Основа стійкого розвитку окремого підприємства – це одночасна взаємодія кількох видів ефективності (економічної, екологічної та соціальної), збалансованість яких дозволяє забезпечувати подальший розвиток [3]. При визначенні своїх стратегічних позицій щодо забезпечення стійкого розвитку підприємство має враховувати обмеженість своїх можливостей та ресурсів. У сучасних умовах ефективне функціонування підприємства та вимагає вирішення ряду складних завдань. Найважливішим серед них виступає максимально можливе використання потенційних можливостей та швидка адаптація до ринкових умов. Сьогодні у секторі гірничодобувної промисловості спостерігається конкуренція між автоматизацією та здешевленням робочої сили. Цілком ймовірно, що у майбутньому на ринку залишаться ті підприємства, які максимально результативно будуть використовувати наявні ресурси. Саме управління ресурсним потенціалом має стати запорукою стимулювання стійкого розвитку. У свою чергу, використання ефективної та дієвої концепції стійкого розвитку може створити умови для формування конкурентних переваг.

У гірничодобувній промисловості продовжує прослідковуватися спад: спостерігається падіння попиту та зниження цін на сировинні товари, посилення дефіциту капіталу та урізання витрат на розвідувальні заходи. На діяльності компаній гірничодобувної промисловості позначилася не лише загальна світова фінансово-економічна криза 2008 року, а й криза гірничо-металургійної галузі, що розпочалася у 2012 році, та наслідки якої, насамперед загальний спад обсягів виробництва, відчутні і зараз.

Так, ситуація у гірничодобувній галузі протягом 2015-2016 років була близька до кризового 2008 року, оскільки динаміка зміни цін компаній на продукцію була більш волатильною, аніж динаміка цін на сировинні товари. Песимістичний настрій щодо стану галузі відображають світові індекси гірничодобувної галузі. На початку 2016 року індекс HSBC Global Mining Index (показник розподілу поточних складових загального ринкового капіталу на загальний встановлений ринковий капітал) досягнув рекордно низької відмітки, на 36% нижче відносного мінімуму під час світової фінансової кризи на початку 2008 року, однак був вище індексів FTSE 100 (секторальний індекс гірничої галузі) і біржового індексу Dow Jones [6]. Після кризи тенденції у галузі відрізнялися від загальноринкових, оскільки вважалося, що в середньостроковій перспективі зростання економіки Китаю буде сприяти відновленню гірничодобувної галузі.

Зрозуміло, що нинішній спад, як і попередні, закінчиться, коли попит на сировину перевищить пропозицію. Далекоглядні компанії уже зараз розробляють стратегії зміцнення їх операційної ефективності та підвищення продуктивності праці та готуються до можливого підйому. Однак вже у найближчому майбутньому зі зміною глобальної структури енергетики гірничодобувні компанії потребуватимуть перегляду портфелю активів, а з поширенням принципів сталого розвитку у галузі – більш ефективної політики побудови відносин із зацікавленими сторонами.

На мікрорівні перед підприємствами постає необхідність формування та впровадження функціональних стратегій управління ресурсами, здійснення облікових заходів (моніторинг площ використовуваних земель, фіксація обсягів викидів тощо), протидії підприємницьким ризикам, пов'язаним з довгостроковими термінами повернення інвестицій. Враховуючи, що гірничодобувні підприємства через характер своєї діяльності мають обмежену кількість шляхів стратегічного маневрування (обмежені можливості щодо диверсифікації, зміни виробничих потужностей), перелічені завдання легше вирішити, впровадивши концепцію стійкого розвитку.

Напрацювання вчених щодо впровадження концепції стійкого розвитку [1, 2, 4, 5] можуть бути застосовані до гірничодобувних підприємств, але за умови їх модифікації, оскільки наявна недостатня розробленість питань методики оцінки стійкого розвитку із врахуванням галузевої специфіки. На рис.1 подана запропонована нами узагальнена блок-схема етапів забезпечення стійкого розвитку гірничодобувних підприємств.

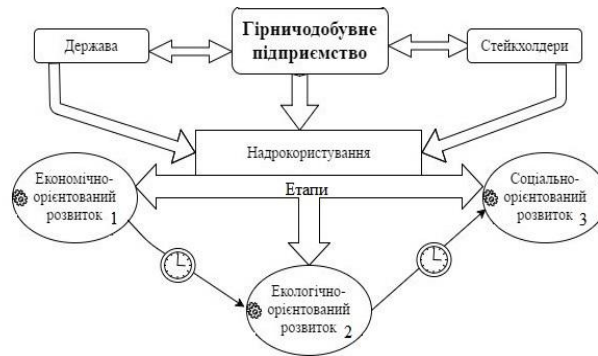

Рис.1 Етапи забезпечення стійкого розвитку гірничодобувних підприємств

Джерело: власна розробка

Згідно наведеної схеми, етапи розвитку гірничодобувного підприємства відрізняються у залежності від того, на якому нині етапі розвитку воно перебуває. Більш детальна характеристика етапів розвитку наведена у табл.1.

Таблиця 1

Характеристика етапів розвитку гірничодобувних підприємств

Етап	Економічно-орієнтований розвиток	Екологічно-орієнтований розвиток	Соціально-орієнтований розвиток
	1	2	3
Цілі	зміцнення позицій на ринку; максимізація прибутку; виробництво продукції з високою доданою вартістю (обкотиші).	раціональне використання ресурсів; зниження навантаження на довкілля; впровадження нових технологій підвищення ефективності виробництва.	підвищення задоволеності і мотивації персоналу; покращення репутації; розвиток людського потенціалу; підтримка місцевих громад.
Показники	прибуток від продажів; індекс зростання виручки; частка на внутрішньому ринку та в експорті; частка продукції з високою доданою вартістю.	інвестиції в НДДКР; ресурсовіддача; відношення витрат на природоохоронні заходи до виручки; середній вміст корисного компонента в руді; коефіцієнт засмічення.	вартість нематеріальних активів; рівень ефективності процесів; витрати на охорону праці; індекс зростання продуктивності праці.

Джерело: [7], [8]

На першому етапі основною метою діяльності визнається максимізація прибутку, відповідно розвиток – економічно-орієнтований. Даний тип розвитку характеризується намаганням удосконалити використання наявних факторів виробництва. Завершення першої стадії та перехід до другої відбувається, коли ресурсний потенціал починає вичерпуватися.

На другому етапі разом з економічними проблемами компанія стикається з необхідністю екологічного відновлення територій, яким було завдано шкоду через гірничі роботи, а також здійснення витрат через екологічні екстерналії, що виникли внаслідок діяльності. Потреба ефективної інтеграції у довкілля на цій стадії означає, що розвиток – екологічно орієнтований. На цьому етапі важливо здійснити аналіз рівня екологічної безпеки гірничозбагачувального виробництва. Важливо зазначити, що даний тип розвитку можливий за умов використання відповідних інноваційних технологій. Інновації в даному випадку мають бути націлені не лише на ефективне відновлення екологічно порушених територій, а й використання альтернативної енергетики та зменшення рівня викидів шкідливих речовин у атмосферу. Сьогодні видобувним компаніям України варто оновити основні фонди та устаткування, що сприятиме зменшенню не лише втрат корисних копалин, а й техногенного навантаження на навколишнє середовище. До переходу до наступної стадії слід проаналізувати ресурсне забезпечення підприємства та результати інвестиційних екологічних проектів, перелік та очікувані обсяги інвестицій з реалізації існуючих проектних рішень технологічних покращень.

На третьому етапі основна діяльність починає супроводжуватися проявами соціальної відповідальності підприємства, що проявляється у реалізації різнонаправлених соціальних програм підвищення якості життя соціуму

на прилеглих територіях. На практиці соціальна відповідальність гірничодобувних підприємств виявляється у забезпеченні соціальних пакетів для працівників та покращення умов проживання на прилеглих територіях. Забезпечення соціальної відповідальності неможливе без взаємодії з економічною складовою діяльності, оскільки відбувається часткове пере направлення фінансових потоків. Крім того, важливу роль відіграють такі фактори як бренд підприємства та його імідж.

Завершальним, на шляху до забезпечення стійкого розвитку, на нашу думку, має бути подолання проблеми вичерпання мінерально-сировинних ресурсів. Існуючі нині механізми забезпечення стійкого розвитку дозволяють організувати виробничий процес таким чином, щоб він завдавав мінімум шкоди довкіллю, а заходи соціальної відповідальності були вчасно профінансовані.

Однак парадигма стійкого розвитку підприємств гірничодобувної галузі передбачає вирішення економічних, екологічних та суспільних проблем не лише виключно локального значення (рис.2). У сучасних умовах нестачі фінансових та енергетичних ресурсів гірничодобувним компаніям потрібно не лише підвищувати ефективність виробничо-господарської діяльності, а й спрямовувати рентні доходи у відтворювальний (який включає основний і оборотний) капітал: природний, технологічний, фінансовий та людський.

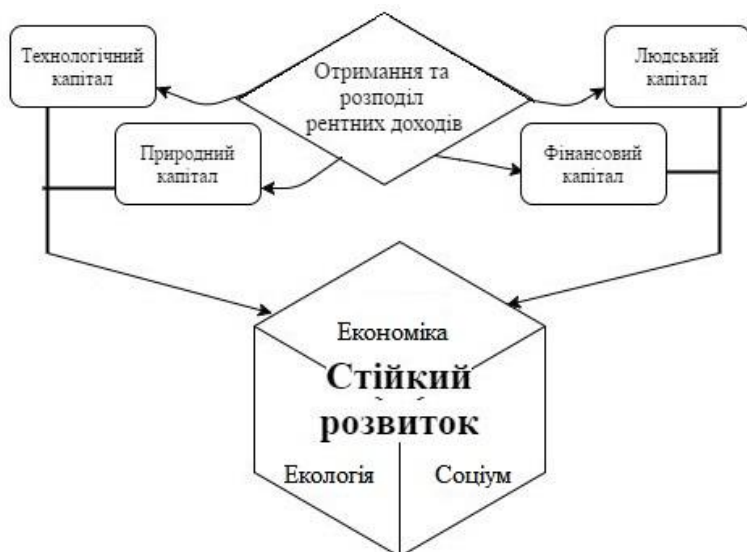

Рис.2 Взаємодія різних видів капіталу у процесі забезпечення стійкого розвитку
Джерело: власна розробка

Отже, для того, щоб залишатися життєздатними у майбутньому, компаніям варто зберігати баланс між короткостроковими очікуваннями інвесторів та довгостроковими бізнес-цілями. Тому гірничодобувні підприємства мають визначити принципи стійкого розвитку, які вони відстоюють та які є для них важливими, а також визначити свої очікування на довгострокову перспективу. У міру переходу компаній до нового набору стратегічних пріоритетів, буде відбуватися забезпечення стійкого розвитку.

Список використаної літератури

1. Веклич О. О Формування економічного механізму сталого розвитку/ О. О. Веклич // Вісник НАН України. – 2000. – №2. – С. 3 – 16.
2. Зеткіна О. В. Об управленні устійчивістю підприємства / О. В. Зеткіна. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 2003. – 134 с.
3. Касич А.О. Звіт про стійкий розвиток як аналітичний інструмент формування корпоративної соціальної відповідальності [Електронний ресурс] / А. О. Касич, Я. Ю. Яковенко // Ефективна економіка. — 2014. — № 10. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3400>.
4. Кульбака Н.А. Сущность и факторы экономической устійчивости предприятия. – Донецк: Донецкий національний техн. ун-т, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uran.donetsk.ua/~masters/2002/fem/kulbaka/lib/s13.html>.
5. Стратегічні напрями переходу України на засади сталого розвитку в контексті її інтеграції до Європейського співтовариства / За ред. Е.В. Собоновича. - К: Салютис, 2005. - 44 с.
6. Bloomberg: Iron Ore Price Surge Unprecedented as China Buoy Market. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-03-07/iron-ore-price-surge-unprecedented-as-china-buoys-market-chart>
7. Mine 2016: Slower, Lower, Weaker....but not defeated. Annual review of the top trends in the global mining industry. – PWC. – 2016. – Режим доступу: <http://www.pwc.com.au/publications/mine-2016.html>
8. Morgan Stanley Global Natural Resources Conference. – Morgan Stanley. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.morganstanley.com/what-we-do/research>